

Vrednotenje normalnega in abnormalnega ponašanja v kriminologiji

Dr. Miloš Kobal

Zapiski in misli ob IV. Mednarodnem kriminološkem kongresu v Haagu od 5. do 11. septembra 1960.

I

Organizatorji IV. Mednarodnega kriminološkega kongresa v Haagu so kongres posvetili abnormalnim osebnostim, ki vrše kazniva dejanja.¹ V programu niso natančneje opredelili, kako pojmujemo abnormalnost. Znano pa je, da je mogoče ta pojav zelo različno razlagati. Pri tem bi našli vse odtenke od intenzivnega do ekstenzivnega pojmovanja abnormalnosti. Nekateri strokovnjaki na kriminološkem področju (kongres je pokazal, da so imeli le-ti v pripravah zanj pomembno besedo) proglašajo kriminalno ravnanje večine ljudi za tuje običajnemu človeku. Mimo teh pa so številni tisti, ki pripisujejo abnormalnost le pozameznikom, katerih prištevnost je postala sporna zaradi te ali one določno definirane duševne bolezni. V takšnih in podobnih diskusijah med skrajnimi stališči pa ne gre le za nekakšen akademski spor. Od takšnih ali drugačnih pojmovanj je odvisen postopek z delinkventi. Po njih se ravna tudi kriminalna politika neke družbe, četudi so razlike v pojmovanjih navadno odvisne prav od splošnih družbenih in ekonomskih razmer dežele; kriminalna politika pa je predvsem njihov odsvit. Ker predstavljajo prav psihologi in psihiatri sodbne kapitalistične družbe njeno progresivno, često opozicionalno intelektualno plast, nam ni nerazumljivo njihovo prizadevanje, da bi za vse obsojence dosegli vsaj boljši postopek, če pravica zaradi svoje razredne pogojnosti ne more biti pravica za vse.

Prav tako nas ne presenečajo racionalizirana stališča psihiatrov iz nekaterih vzhodnih držav, ki spričo gigantskega podrejanja posameznika idealiziranemu, a hkrati birokratiziranemu kolektivu omejujejo svoje prizadevanje le na očitno abnormalne storilce kaznivih dejanj. Ostale delinkvente, ki naj bi predstavljeni z golj ostanke starega v novi družbi pa naj urejuje oblast po vidikih, na katere naj bi psihiatri ne imeli vpliva.

Razumljivo je, da je vmes nepregledna množica tradicionalnih, konformističnih, pa tudi naivno revolucionarnih in humaniziranih idej o storilcu kaznivega dejanja.

Poglejmo odsvit teh idej in stališč na mednarodnem kriminološkem kongresu v Haagu!

Kongres se je z abnormalnim storilcem kaznivega dejanja ukvarjal pravzaprav v vseh treh svojih sekcijah. Tretji sekciji pa je bilo posebej namenjeno, da odgovori na vprašanje:

Kakšno je sedanje stanje raziskav glede osebnosti duševno abnormalnih delinkventov?

Poročevalec v tej sekciji je bil N. Mailloux, profesor psihologije na univerzi v Montrealu (Kanada).² Čeprav je Mailloux po svojem osnovnem poklicu duhovnik, se je vendarle svetovljansko lotil problema in mu je govor brez zadrege tekel tudi glede kočljivih, na primer seksualnih, zadev. Toda na postavljeno vprašanje — ni odgovoril.

V svojem poročilu namreč ni govoril o sedanjem stanju raziskav glede abnormalnih storilcev, marveč je podal le lastno hipotezo o kriminaliteti in o osebnosti storilcev kaznivih dejanj.

V hipotezi je poudaril:

1. Delinkventno ponašanje na splošno, zlasti pa še habitualno, lahko ocenjujemo kot simptom, kot zunanjo manifestacijo latentnih patoloških pogojev.

2 Delinkventnost je mogoče ocenjevati kot patološko stanje sui generis. Zato ga je bilo treba oddeliti od splošne psihopatologije.

3 Prisilno ponavljanje kaznivih dejanj kaže bolj na nevrozo, nepopoljšljivost skupaj s povratništvom ali brez njega pa je bolj indikacija za psihozo.

4 Splošno veljavno razlikovanje med nevrozami in psihozami bi bilo v enaka stopnji opravičljivo tudi za področje kriminologije.

Na podlagi svojih lastnih dolgotrajnih opazovanj je Mailloux skušal motnje v psihosocialnem razvoju, ki po njegovem karakterizirajo delinkventnost, razdeliti v tiste, ki so ekvivalent nevroze, in v tiste, ki bi jih bilo treba ocenjevati kot ekvivalent psihoze.

Pri navajanju simptomatologije obeh tipov delinkvence je bil Mailloux skoraj preveč skromen. Pri delinkventih, ki naj bi pripadali nevrotičnemu tipu, naj bi se njegovo ponašanje slabo skladalo z njihovim resničnim jazom — z njihovimi subjektivnimi hotenji in željami, vendar to neskladje še ne bi pomenilo za osebnost stalen izvor strahu in napetosti. Prisiljeni, da prikrivajo sramoto in strah, kar jim onemogoča identifikacijo s pravim delinkventom, prikazujejo kaznivo dejanje kot nekaj slučajnega, kot dogodek, do katerega je prišlo prej, preden je njihova volja lahko intervenirala.

Pri ekvivalentih psihoze pa je kriminalno ponašanje osvojilo tudi zavesten del osebnosti. Svoje ponašanje jemljejo storilci kot udarec usode, se več ne bore, postajajo neobčutljivi za strah oziroma napetost.

V svojem poročilu je Mailloux zavrnil različne fenomenološke poglede na delinkventnost. Obregnil se je zlasti ob tiste, ki so kot poglavito značilnost delinkventnega ravnanja navajali moralno izprijenost storilca kaznivega dejanja. Bili so namreč poskusi, da bi delinkventu pripisali moralno defektnost, neobčutljivost, celo topost.

Psihoanalitične študije pa so nas prepričale, da delinkvent nima prav nič manjše moralno razsojanje kot »normalna«, nedelinkventna okolica, njegova občutja krivde pa so enako močna, kot na primer pri nevrotikih in psihotikih. Pri tem pa so, kot je v psihiatriji dobro znano, občutja krivde često bistveni element bolezni.

Ko je Mailloux opredelil delinkventnost kar povprek kot abnormen pojav, je skušal razložiti psihosocialni razvoj, ki pripelje do abnormne delinkvence. Priznati je treba, da je to opravil z mojstrsko besedo in z velikim poznanjem človeka.

Po njegovem mnenju se poraja večina bodoče delinkventne problematike v poznejšem obdobju otrokovega zorenja, v obdobju, ko mora otrok s svojim nedozorelim razumom uravnavati svoje odnose do prvih predstavnikov družbenega življenja. Ti pa so navadno mati in oče ali njuni nadomestniki. Gre za obdobje od štirih do sedmih let, ki ga je Freud označeval za edipovsko, ki pa ga moderna psihologija nikakor več ne omenjuje zgolj na psihoseksualno problematiko. Večina ljudi prebodi to obdobje z dokajnjim pogummom, v katerega pa se vendarle vmešajo strah, sram, občutje krivde in zgražanje. Pri nekaterih pa, prav ta občutja, česta prikrita z agresijo ali cinizmom, prevladujejo. Toda družba ne spozna pravilno njihovih motenj v občevanju s svetom; navadno odgovori na njihovo ravnanje z nerazumevanjem in odklanjanjem. Oni pa na pritiske okolja zaprejo lopute svojih oken, ki strmijo v svet. Narcistično se umaknejo okolju, a to okoliye jim kaj kmalu pristane usoden črni pečat. To so otroci iz zadnjih klopi v šoli, to so tisti, katerim starši »dobrih otrok« branijo, da bi se igrali z njimi; mnogokrat so kaznovani in mnogokrat po krivici ter huje kot pa drugi otroci za podobne prestopke.

Mailloux ne razločuje dinamizmov in okoliščin, ki potisnejo takšno osebnost iz mnogoterih možnosti prav v delinkventnost. Priznava, da se takšne krize v osebnosti prebolevajo v različnih okoliščinah; tudi skeptiko do religioznega življenja šteje sem, vidi pa

tudi možnost za umik v različne sublimirane dejavnosti.

Ni neposredno odgovoril, zakaj si kdo izbere prav kriminalno pot, menil pa je, da je na tej stopnji, nevrozi podobnega, konflikta še možen povratek nazaj in da na tej stopnji lahko pričakujemo relativno ugoden odmev kazni.

Če pa kazen svojega namena ne doseže, če opisana pot izven družbe ali na njenem robu traja dalje, se delinkventova osebnost izmaliči, dezintegrira, reagira prelogično ali celo nelogično. Kazniva dejanja imajo pri tistih, ki so nevrotično strukturirani, značaj nekakšne prisilnosti (kompulzivnosti), pri drugih pa značaj upornega, nepoboljšljivega ponavljanja, ki je podobno psihozi.

Mailloux pa ob tem polomu človeka vidi tudi poti, ki jih človek v svoji stiski ubere, da bi se spet nekako ujel za življenje. Te poti pa vodijo mimo ovir in proti oviram, ki jih postavlja družba. Takšne ovire so po določenem obdobju dejstvo, s katerim mora računati vsak delinkvent ali vsaj večina med njimi. Saj ga, kot pravi Mailloux, nobeno pošteno deklet noče za moža, noben delodajalec mu ne zaupa dela, noben sosed se ne pomiclja, da mu ne bi pokazal svojega odklanjanja in prezira. Kako naj se bi potem takem ne čudili, če se po vsem tem druži z dekleti z ulice, če ne dela, če si z nasiljem pridobiva tisto, kar potrebujejo vsi ljudje.

Odrinjen na rob družbe, njen paria, se delinkvent reintegrira v okoliščinah, ki mu še dajejo razmaha: združuje se s sorodnimi ljudmi v druščine (tolpe), pridobiva si za sodelavce ljudi, ki so, podobno kot on, odklonjeni in zaznamovani. V tem okolju si skuša pridobiti veljavo in čutno zadovoljstvo. Stokrat in tisočkrat razočaran v življenski borbi, postaja še bolj egoističen kot je bil, še manj sposoben, da bi živel v sožitju s svetom in z ljudmi, večno nezadovoljen z dražljaji, ki mu jih daje takšno življenje, zahtevajoč za užitek novih, družbeno še manj ustreznih dražljajev. A tudi novi užitek hitro mine in človek zahteva novih, četudi le-ti vzbujajo zarad svoje oblike in vsebine grozo pri običajnemu človeku.

Tako Mailloux. Doprinos drugih referentov v tretji sekciji kongresa je bil znatno skromnejši. Holandec Kloek³ je sumarično opisal psihiatrične in psihološke metode, ki jih uporablja v njegovi deželi pri proučevanju delinkventov na splošno, posebej pa še tistih, ki so duševno kakorkoli moteni. Oprvi se je na izkušnje psihiatrične opazovalne klinike v Utrechtu.

Problem sta globlje načela Francoz Pinatel⁴ s prispevkom: »Egocentrizem in hudočelčeva osebnost« ter Amerikanec Stein⁵

z referatom: »Psihonevroza — naravna motivacija človeštva«.

Prvi je iz različnih vidikov opozoril na egocentrizem kot na značilnost delinkventove osebnosti. Vendar smo mu ugovarjali, da je ta simptom med delinkventi sicer zelo pogosten, toda le simptom, ne pa vzrok za kriminalno ravnanje. Podobno je egocentričnost značilna tudi za nevrotika. Ta pa le izjemoma stori kaznivo dejanje. Zato omenjeni, sicer točen simptom ne more razložiti niti celotne storilčeve osebnosti, še manj pa bistveno prispevati h kriminogenezi: egocentričnost je prej posledica nekega ponašanja kot pa njegov vzrok. Primarno egocentrični ljudje, če lahko uporabimo ta izraz, so takšni postali zaradi motenj v zgodnjem psihosocijalnem razvoju in so zato prej nevrotiki kot pa storilci kaznivih dejanj. Saj jih ravno posebna skrb za sebe nekako varuje, da bi prišli v preveč očiten konflikt z družbo.

Steinov sestavek je bil zanimiv tako s splošno psihiatričnega vidika kot tudi zaradi originalnega prispevka h kriminogenezi.

Prvega vidika ne bi posebej omenjali. Pri razlagi kriminogeneze pa izhaja Stein iz prepričanja, da daje kaznivo dejanje storilcu maksimalno zadovoljitev potrebe po negativnem uveljavljanju in pozornosti v družbi. Potreba po pozornosti, četudi negativni, pa nastaja predvsem iz čustveno neustreznih družinskih situacij.

Stein je prepričan, da se ob tem ne spreminja le človekovo psihično doživljjanje, mar več, da se hkrati spreminja biokemično funkcioniranje možganov. Zato je še posebej opozoril na vrednost sodobnih zdravil v psihiatriji, ki naj bi bila enako učinkovita tudi pri delinkventih.

Steinovo teorijo smo seveda skušali omajati v njeni togi absolutnosti. Vendar je bil njen avtor trmoglav in ni odstopil niti za korak. V diskusiji je bilo slišati glasove, da je poskus, razložiti vso kriminalnost z eno samo formulo, v osnovi zgrešen. Res store nekateri delinkventi kazniva dejanja iz bolestne potrebe po pozornosti. Celo v jugoslovanski praksi smo že naleteli na takšne primere in smo pritiske, ki jih ženejo v delikt, imenovali herostratske.⁶ Verjetno je nekaj takšnih pritiskov ali vsaj njihovih ekvivalentov tudi pri tistih kaznivih dejanjih, ki so jih sicer pretežno sprožili drugi razlogi in motivi. Toda videti je v potrebi po bolestni pozornosti edini činitelj kriminogeneze, je po mnenju mnogih pretirano. V pretiravanju pa se skriva nevarnost, da nam takšen pogled zbrisuje druge, bolj pomembne činitelje, ki vodijo do kaznivih dejanj.

V svojem diskusjskem prispevku sem zlasti poudaril, da je na Steinovo idejo ver-

jetno vplivalo stanje kriminalitete v ZDA. Tam je, kot se zdi, deliktov iz bolestne potrebe po pozornosti znano število. V jugoslovanskih razmerah pa je število herostratskih deliktov neznatno.

II

V svojem diskusjskem prispevku sem najprej zavrnil nekatere trditve, ki so jih navajali Mailloux in drugi strokovnjaki iz zahodnih dežel. Med njimi so se Maillouxovim pogledom približali zlasti švedski psihiatri.

Uvodoma sem poudaril zaskrbljenost spričo takšnega pretiranega stališča. Čeprav smo v Jugoslaviji uporabljali iste ali vsaj podobne preiskovalne metode kot nekateri zahodni kriminologi (na primer ameriški), pri 80% delinkventov ni bilo najti abnormnih potez, ki bi jih bilo mogoče razvrstiti po veljavni psihiatrični doktrini. Zato je mogoče takšno delinkventnost šteti za bolj ali manj normalno. Če pa govorimo v jeziku »teorije učenja« (learning theory), je treba takšno delinkventno ponašanje ocenjevati kot motivirano, adaptivno. Seveda priznavamo, da je »normalnost« težko opredeliti. Pri tem se nam vsiljuje tako zgodovinsko razvojni vidik kot tudi aktualne okoliščine, ki oblikujejo pojem »normalnosti«. Uboj prav lahko štejemo za nekaj abnormnega, zaradi odvratnosti človeku na splošno tuje dejanje; toda za nekaj normalnega ocenjujemo, če človek ubije sočloveka v vojni ali če se izvrši smrtna kazen nad obsojencem. Nočemo prezreti sublimiranosti pravkar omenjenega ponašanja, čeprav gre v bistvu za ista dogajanja.

Tudi na drugem koncu naletimo na težave: ali naj ocenjujemo za »normalno« ali za »abnormalno« tisto človekovo dejanje, ki je kriminalnemu docela podobno, pa ni kaznivo ali kaznovano? Le-sem štejemo človekovo aktivnost na meji zakona ali z izrabljanjem zakona, kriminalu podobno aktivnost, ki jo označujemo s črnimi številkami itd.

Ni pa mogoče zanikati, da ne bi poleg te motivirane, več ali manj normalne delinkventnosti obstajala delinkventnost iz osebnostne motenosti, mejno normalna in abnormna delinkventnost.

Po našem mnenju nastaja ta delinkventnost kot posledica frustracij. Tudi Mailloux in Pinatel sta v svojih referatih navedla obično osebnostnih potez, o katerih vemo, da se blijujejo zaradi frustracij. Oba poročevalca nista neposredno povezala svojih ugotovitev s frustracijo, vendar to ne zmanjšuje pomena njunih ugotovitev.

Pinatel je poudarjal egocentričnost delinkventov. Znano pa je, kako postaja frustrirana oseba vse bolj in bolj egocentrična. G. Kammerer, psihiater iz Strasbourg (Fran-

cija), je upravičeno opozoril, da so tudi nevrotiki, torej nedelinkventi, egocentrični. Ugotovitev je razumljiva, ker nevrotiki in nekateri delinkventi izhajajo iz istih, frustriranih virov. Nismo pa še za sedaj sposobni, da bi do kraja določili, kdaj se bo zaradi frustracij razvilo nevrotično, psihotično, nedelinkventno psihopatično ali frustrirano delinkventno ponašanje.

Po našem mnenju bi morali diskriminacijske činitelje iskati v treh osnovnih skupinah: v biopsični strukturi osebnosti, v vplivih okolja in v ustreznem vzorcu za reakcijo. Avtor pa priznava, da je razporeditev omenjenih činiteljev predvsem le zamisel, ki naj spodbudi k raziskovanju.

V območju frustiranega delinkventnega ponašanja je mogoče neko ravnanje večkrat prepozнатi kot ekvivalent nevroze ali psihoze, kot o tem govori Mailloux. Toda napačno bi bilo v tem okviru prezreti ekvivalentne normalnosti namreč poskuse osebnosti, da bi se reintegrirala.

Moje stališče so v nadaljnji diskusiji podprtli predvsem pravniki, ki so prvi dan konгрesa, spričo glasnih psihiatričnih avtoritet, obmolknili. Njihove življenske iskušnje so jim pač branile, da bi vso delinkventnost strpali v psihiatrični okvir. Toda njihov odziv je bil prej čustven kot pa strokovno poglobljen.

Od ostale diskusije v tretji sekcijski velja omeniti, da so se diskutanti precej zadrževali pri problemu, kako sploh pride do storitve kaznivega dejanja. Ni namreč neznano, da žive v mnogih ljudeh hudodelske tendence, a te na srečo premnogokrat ostajajo v mejah fantazije, želja ali zgolj besedne napadalnosti. Zakaj pa se pri nekaterih iste tendence izražajo v pravem kaznivem dejanju? Diskutanti so se zavedali, da bi bil enostaven in enoten odgovor nemogoč. Saj je po besedah švedskega psihiatra Herteliusa za delinkventnost tipično prav to, da je atipična.

Zato na postavljenjo, čeprav pomembno vprašanje odgovora pravzaprav ni bilo. Čeprav je skušal znani belgijski kriminolog Versele z duhovitim sofizmom — razlika med ljudmi je v tem, da eden stori kaznivo dejanje, ki ga prepoveduje zakon, drugi ga pa ne stori — vsaj za pravnika razplesti problem, njegova »rešitev« ni prinesla olajšanja.

III

Čeprav sem že navedel svoje stališče do Maillouxa in njegovega poročila, naj vendarle v dopolnilo navedem še nekaj lastnih opažanj in ugotovitev.

Sodobni kriminolog še vedno razpleta gordijski vozel, v katerega se je spletel pro-

blem normalnosti in abnormnosti ter meje med obema pojavoma.

Ker je IV. Mednarodni kriminološki kongres osvojil Maillouxovo tezo o delinkventnosti kot ekvivalentu nevroze oziroma psihoze tudi v zaključni resoluciji, bi kdo pomislil, da se sodobna kriminologija že zavzema za obravnavanje delinkventnosti kot pretežno abnormnega pojava. Stališča na kongresu so bila tako raznotera in nasprotna, da sprejeta resolucija⁷ gotovo ni predstavljala mnenja večine. Bila je bolj izraz resignacije, kongresne utrujenosti, saj bi o njej in o problemu moralib zaključku začeti diskusijo znova. Zato tudi ne čutim posebne moralne vezanosti na zaključke kongresa, zlasti še, ker se je moje stališče že ves čas razlikovalo od poročevalčeve teze.

Staro načelo trdi, da ni mogoče začrtati ostrih meja med normalnim in abnormnim ponašanjem.

To načelo pa je mogoče zaradi dosežkov sodobne psihologije postaviti tudi drugače: Obstaje jasno začrtane razlike med motiviranim ravnanjem in med ravnanjem, ki je nastalo zaradi frustracije. Preveč dolgovezno bi bilo, če bi hotel nadrobneje obravnavati ustreerne ugotovitve sodobne psihologije. Navedem naj le neko značilnost, ki nepremostljivo loči motivirano ravnanje od frustiranega: gre za plastičnost ravnanja pri motiviranih in za neplastičnost, za pravo togoštvorje ravnanja pri frustiranih ljudeh. Motivirani človek ravna ustrezeno svojim potrebam in dani situaciji. Frustiran deluje mimo potreb in dane situacije, večkrat nesmiselno, često že kar stereotipno.

V zadnjih letih smo tudi pri nas uspelj na razne načine utrditi tezo, da je znaten del kaznivih dejanj motiviran, določen del takšnih dejanj pa izvira iz frustracije.^{8, 9, 10, 11}

Če gledamo motivirana kazniva dejanja fenomenološko, ni mogoče dvomiti o normalnosti takšnih dejanj. Praktično se motivirnost in normalnost skladata. Seveda pa je treba normalnost pojmovati v tem smislu, da veljajo za normalne tiste človekove reakcije, ki so lastne večini ljudi. Semkaj moramo takoj vključiti tudi zgodovinske in družbeno razvojne vidike, ki določajo, odpravljajo in na novo tolmačijo, ali je kakšen pojav normalen ali ne.

V območju frustiranega kriminalnega ponašanja so nekatere reakcije po svoji fenomenologiji tako daleč od normalnega ponašanja, da ni spora o abnormnosti takšnega storilca kaznivega dejanja (na primer delikvent — duševni bolnik). Toda v tem območju obstaje tudi oblike, ki imajo fenomenološko manj abnormnih značilnosti. So pa tudi obli-

ke in reakcije sicer frustriranega delinkventa, ki jih na prvi pogled in celo pri temeljitejši fenomenološki analizi ni mogoče odrekati normalnosti.

Iz preizkusov vemo, da se človek zaradi frustracijskih pritiskov, ki presegajo njegovo toleranco, najprej dezintegrira. Navadno se kaže ta dezintegracija v slepi agresiji, nesmiselnem beganju, neutemeljenem ali pretiranim strahu in podobnih načinih reagiranja. Pri eksperimentu z živalmi¹² je mogoče takšno dezintegrativno reagiranje s ponovljennimi pritiski sprožiti tudi stokrat in tisočkrat. Človek pa iz opisanega stanja večinoma stremi k svoji reintegraciji. V tem je njegova odlika pred živalmi. Celo tako hud duševni bolnik kot je shizofrenik, ki se je zaradi pritiskov v sebi in v svojem okolju osebnostno zlomil, stremi k reintegraciji in v tem večinoma uspe, vsaj v svojem bolnem svetu, ki si ga je prikrojil bolezni primerno.¹³

Zato ni presenetljivo, če se frustrirani delinkvent lahko reintegrira do tolikšne stopnje, da se nam zdi bodisi njegovo prvo kaznivo dejanje bodisi njihovo ponavljanje že smiselno in usmerjeno k določenemu cilju.

Ce proučujemo njegovo ponašanje zgolj fenomenološko, navadno z načini, ki jih je poznala klasična psihiatrija, ne najdemo znakov, ki bi jih morali oceniti kot abnormne. Vztrajno ponavljanje kaznivih dejanj sicer opozarja na podobnost s tistim ponašanjem, ki ga srečujemo pri nekaterih nevrozah (na primer prisilnost pri tako imenovanih obsekvno – kompulzivnih – prisilnih ali usponitvenih nevrozah), ali pa nepoboljšljivost opozarja na podobnost s psihozami. Vendar lahko v ponašanju takšnega delinkventa tako zelo prevladujejo »ekvivalenti normalnosti«, da morebitni odmiki od normale docela zbledijo.

V območju frustriranega ponašanja imamo tedaj vse odtenke, od tistih reakcij, ki so skoraj enake ali zelo podobne normalnemu ponašanju, do izrazito abnormnega reagiranja, kot je na primer duševna bolezen.

Ceprov fenomenološko ni mogoče najti zanesljivih razlik med »motivirano normalnostjo« in »frustrirano normalnostjo«, gre v dinamičnem pogledu za bistveno različno dogajanje. Še enkrat naj poudarimo, da je normalnost motivirane osebe izraz njene plastičnosti, medtem, ko vsebuje »normalnost« frustrirane osebe elemente togosti, neplastičnosti.

Povratnik, ki ga fenomenolog brez pomisljanja opredeli za normalnega, vztraja pri kriminalni aktivnosti, čeprov mu ta zadovoljuje le nepomemben del njegovih potreb in mu prinaša same neugodnosti ter odrekanja. Po logični analizi bi večina »normalnih« po-

vratnikov enako uspešno, če ne celo uspešneje, zadovoljevala potrebe na nekriminalen način. Fenomenolog sicer takšno nelogičnost vidi, a jo spriča velikega kompleksa »normalnega« ponašanja zanemarja oziora jo skuša razložiti kako drugače, navadno z moralno terminologijo (koristoljubje, pokvarjenost, uživanje v kriminalnih dejanjih, profesionaliziranje v kaznivih dejanjih).

Frustrirana oseba, ki je »normalna«, je bolj ranljiva za nove »notranje« in »zunanje« pritiske. Spet dokaz več, da njena »normalnost« ni enakovredna normalnosti motivirane osebe. Takšni pritiski jo namreč hitreje dezintegrirajo. Ob takšnih priložnostih se pojavljajo v njenem ponašanju reakcije, ki jim večkrat celo fenomenološko ni mogoče odrediti abnormnosti. Prav zaradi reintegracijskih tendenc pri skoraj vsaki osebi, ki je bila zaradi frustracije dezintegrirana, v območju frustriranega ponašanja ni mogoče začrtati ostrih meja med normalnim in abnormnim. Fenomenološko bi tu našli vse mogoče odtenke in kombinacije, ki prav zaradi svoje številnosti in nejasnosti vznemirjajo tako pravnike kot psihologe.

Po mojem mnenju je problem rešljiv le, če usvojimo dinamično gledišče, o katerem razpravljam v pričujočem sestavku. V območju, ki ga v celotni kriminalni populaciji zavzemajo frustrirani delinkventi, se sicer nekateri močno približujejo »normalnemu« ponašanju. Vendar motiviranega, v posledici resnično normalnega ponašanja ne bodo dosegli, dokler ne bodo bodisi spontano bodisi razumsko osvobojeni frustrirajočih pritiskov. Tudi za te »normalne«, a frustrirane osebe je značilno, da kazen ni uspešna oblika za obvladovanje motečega ponašanja.

Ker bi bilo na sedanji stopnji pravne in sodnopsihiatricne doktrine nemogoče, da bi frustriranim delinkventom (torej tudi tistim, ki jih fenomenološko ocenjujemo kot »normalne«) priznavali status neprištevnih oseb, je nujno treba obogatiti kazen še z določenimi postopki (tretmani). Ti postopki naj bi med preiskavo, ob sodbi, med izvrševanjem kazni in po odpustu iz zapora pomagali, da bi takšna oseba razrešila ovire, ki so ali v njej ali izven nje, pa odločilno ovirajo njen resocializacijo.

Celo pri tisti vrsti delinkventnih oseb, ki se dezintegrirajo do duševne bolezni, bi morali poleg objektivnega razreševanja ovir s pomočjo psihiatricnega zdravljenja storiti vse, da bi te osebe postale tudi subjektivno sposobne za polno odgovornost v družbenem življenju. O tem je nadrobneje govoril drugi referent v tretji sekciji kongresa, Belgijec Versèle,¹⁴ v poročilu: »Resocializacija abnormnih delinkventov.«

Nemogoče je na kratko orisati vsé možnosti, zaradi katerih frustracijski pritisk pri neki osebnosti dezintegrira njeno ponašanje. Še manj pa lahko enostavno povemo, do kod se bo takšna osebnost reintegrirala. Hipotetično lahko trdimo, da bo reintegracija izhajala vselej od stopnje dezintegriranosti in bo često nosila v sebi mnoge ali celo vse bistvene elemente dezintegriranosti. Ti so nevečemu očesu prikriti pod obližem navidezne urejenosti ali celo prilagojenosti. Ko pa zadenemo boleče mesto, se urejenost večkrat hipom poruši in človekova dezintegriranost doseže celo prejšnjo obliko.

Po naši hipotezi je uveljavljanje dezintegrativnih in reintegrativnih mehanizmov odvisno predvsem od biopsihične strukture osebnosti. O strukturi osebnosti je v psihološki in psihiatrični teoriji mnogo mnenj, ki so večkrat nejasna in med seboj nasprotna. Po našem mnenju je struktura neke osebnosti končni rezultat vseh bioloških (biokemičnih, fizioloških) in psihičnih mehanizmov, zbranih predvsem v človekovem centralnem živčevju, ki odloča o **načinu** človekovega reagiranja. Po navadi ima določen način reagiranja tudi ustrezno vsebino. Po našem mnenju obstoji protislovje in edinstvo med strukturo in vsebinijo. Gre torej za problem, ki je v sodobni psihologiji komaj načet. Struktura vselej pove, **kako** osebnost reagira, vsebina pa, **kaj** je v nekem reagiranju za osebnost bistveno važno.

Protislovje med strukturo in vsebino človekovega reagiranja je zlasti očitno pri mnogih frustriranih delinkventih. Ne da bi mogli to protislovje z današnjimi spoznanji zadovoljivo razložiti, so vendarle presenetljive ugotovitve, ki smo jih našli pri ženskih delinkventih v kazenskem poboljševalnem domu na Igu.*

Mnoge povratnice so namreč na strukturnih testih, kakršen je test po Benderjevi, pokazale podobne motnje, kot so značilne za bolnice s shizofrenijo. S psihiatrično, torej predvsem v vsebino usmerjeno, eksploracijo

* Skalar¹⁵ je primerjal storitve ženskih povratnic v kazenskem poboljševalnem domu na Igu s storitvami ženskih pacientov, psihiatrično diagnosticiranih kot shizofrenikov na testu po Benderjevi (Bender Motor Gestalt Test), in ugotovil veliko podobnost v odklonih pri obeh skupinah. Tako je v skupini bolnic shizofrenikov našel število rotiranih likov (preračunano na celotno številko slik) v 11,13 %, pri povratnicah v 19,98 %. Perseveracij je pri shizofrenikih našel 9,54 %, pri povratnicah 5,55 %. Razkroj likov je opazil pri shizofrenikih v 15,9 %, pri povratnicah v 17,76 %. Poenostavitev likov je ugotovil pri shizofrenikih v 22,26 %, pri povratnicah v 17,76 %. Abnormnih fenomenov je našel pri shizofreničnih bolnicah 58,83 %, pri povratnicah pa 61,05 %.

seveda nismo pri nobeni našli shizofrenije. Po našem mnenju predstavljajo namreč ta in druge duševne bolezni skladnost med strukturo in vsebino bolnega ponašanja.

Pri povratnicah z opisanimi motnjami bi res lahko govorili o ekvivalentih abnormnosti oziroma psihoze, kot je dejal Mailloux. Abnormalna struktura, ki se je po vsej verjetnosti izoblikovala v procesu frustracije, je poglavitični činitelj njihove nepoboljšljivosti. Leta ostaja dezintegrirana, medtem ko se je vsebina njihovega ponašanja bolj ali manj reintegrirala celo do tolikšne stopnje, da ni najti nobenih vsebinskih motenj mišljenja ali ponašanja. V tem pogledu lahko govorimo o njihovi »normalnosti«.

Menimo, da je ta enostranska reintegracija frustrirane osebnosti tesno povezana z odnosom družbe do delinkventa. Mnoge frustrirane delinkvente družba odkloni — reintegracija pa poteka le v omejenem obsegu, v zoženem prostoru človekove aktivnosti, na robu družbe. Isto velja za motivirane delinkvente, če je odklanjanje tako hudo, da jih osebnostno zlomi. Vendar je reintegracija v tem območju še vedno dokaj zamotana in se veže na številne nove, »sekundarne« motive, ki terjajo celo vrsto podobnih postopkov, kot jih uporabljajo normalno motivirani ljudje. O ranljivosti takšne »normalnosti« je bilo dovolj govora, vsebino tega dogajanja pa smo dovolj prepričljivo povedali z Mailouxovimi besedami.

V družbah, ki so le deloma osveščene notranjih dinamizmov svojega razvoja in aktualnih gibanj, je izolacija posameznikov ali skupin — izolacija, ki ima večkrat oblike prvobitne agresivnosti — obvezna oblika družbenega življenja.

Nekatere družbe odrivajo na svoj rob, v večje ali manjše brezpravje, po rojstvu zaznamovane skupine soljudi, na primer črnce v deželah s segregacijo, parie v kastovskem sistemu, Žide v nacističnih in podobnih sistemih.

Druge družbe ravnajo polracionalno z ljudmi, ki so se zaznamovali z določenim ponašanjem. Negativno so ocenjeni duševno bolni ali drugače duševno moteni, ljudje z manjšim premoženjem ali brez njega in seveda — delinkventi.

Z obvladanjem notranjih dinamizmov družbenega življenja zlasti na ekonomskem področju postaja število »odklonjenih« ljudi vedno manjše. Toda tudi v družbah, ki so dosegle očitne uspehe pri oblikovanju racionalnih odnosov med ljudmi, ostaja delinkvent (zlasti tisti, ki večkrat krši zakon) največkrat zaznamovan in odrinjen. Ni ga zaman imenoval Mailoux pario sodobne družbe.¹⁶

Ne moremo torej zameriti psihiatrom in nekaterim družbenim delavcem, da z opozorili na abnormalnost delinkventov skušajo vplivati na javno mnenje. Naj bodo njihove spodbude še tako pozitivne, večino delinkvence le ne moremo oceniti kot abnormalno. S takšnim pretiravanjem bi verjetno tudi

ogrozili družbeno sožitje. Pač pa naj bi frustriranim delinkventom — ti so navadno med delinkventi najbolj problematični — s pravilnejšim postopkom in razumevajočim sprejemanjem počasi spremnjali status zaznamovanih — pariev sredi sodobnih ljudi.

LITERATURA

¹ Dokumenti IV. Mednarodnega kriminološkega kongresa v Haagu, 5—11/9-1960

² Mailloux N., La personalité du delinquant abnormal et la recherche contemporaine — Rapport general — Qu. Cong. Int. Crim. — La Haye 1960

³ Kloek J., The Actual Status of Research with Regard to the Personality of the Mentally Abnormal Delinquent — Fourth Int. Crim. Cong. — The Hague 1960

⁴ Pinatel J., Egocentrisme et personnalité criminelle — Qu. Cong. Int. Crim. — La Haye 1960

⁵ Stein J. S., Psychoneurosis, A Natural Motivation in the Human — Fourth Int. Crim. Cong. — The Hague 1960

⁶ Kobal M., Frustration as a Basic Condition of the Mentally Disordered Delinquent Behaviour — Fourth Int. Crim. Cong. — The Hague 1960

⁷ Dokumenti IV. Mednarodnega kriminološkega kongresa v Haagu, 5—11/9-1960

⁸ Kobal M., Za ali proti, Kriminal. služba, 1956 št. 4.

⁹ Saksida S., O motivacijskih mehanizmih in frustracijskih stereotipih, Kriminal. služba, 1957, št. 2.

¹⁰ Kobal M., Delinkventnost kot psihiatrični problem, Rev. za krim. in kriminol., 1959, št. 1.

¹¹ Saksida S., Lazar I. in sodelavci, Eksperimentalne frustracije (redakcija M. Kobal), Ljubljana 1960 (neobjavljen)

¹² Maier N., Frustration — A Study of Behaviour without a Goal, New York 1949

¹³ Mailloux N., nav. delo, str. 14

¹⁴ Versele C. S., La resocialisation des delinquants anormaux — Rapport general — Qu. Cong. Int. Crim. — La Haye 1960

¹⁵ Skalar V., osebno sporočilo

¹⁶ Mailloux N., nav. delo, str. 17

Valuation of Normal and Abnormal Behaviour in Criminology

by Miloš Kobal, M. D.

IVth International Congres of Criminology in the Hague dealt with the problem of abnormal offenders. The general reporter Mr. Mailloux put forward that, in his opinion, one part of the criminal behaviour can be estimated as an equivalent of neurosis while the other can be taken for an equivalent of psychosis. The author of the present article does not agree with this point of view. After having emphasized his adherence to the thesis that offences are due to motivation or frustration mechanisms, he tries, in an original way, to make an evaluation of the importance of normal and abnormal behaviour of offenders as well as of the problem of delimitation between them.

In his opinion, motivated behaviour only can be considered normal. He considers normal any phenomenologically determined behaviour of the majority of people with all given phylogenetic and ontogenetic qualities, on a certain degree of development. That is why he considers motivated offences normal. As far as phenomenology of delinquency in Yugoslavia is considered, the majority of offences is motivated.

Some of offences release, above all, the offender's inner tension. These offences are caused by frustration. It is well known that frustration is usual in man's life. The data of analyses being conducted by the author and his collaborators prove that frustrative pressures being under the toleration level of a personality stimulate its integration and mobilize its perceptive and cognitive dynamisms. But we have stated that with frustrated offenders, these pressures in the environment and (or) in the personality exceed their toleration level. Such pressures provoke structural desintegration of personality, the contents of its reactions become — as Mr. Mailloux has stated — alogical.

As far as the desintegration is concerned, the way of human reaction is different from that of an animal experiment. Human being always shows a tendency for reintegration. But, reintegration contains some — even essential — elements of desintegration.

Reintegration of a frustrated personality can reach even the level of normal behaviour, phenomenological description of which we have just given. Because of »equivalent of normal behaviour« such reintegrating personality scarcely differs — as far as phenomenology is concerned — from motivated personalities considered normal in the proper sens. So, phenomenology can not be used for delimitation of what is normal and abnormal. On the other hand, the results of dynamic psychology justify the following statement: there is a sharp limit between human motivated and frustrated behaviour.

The spectrum of frustrated behaviour is phenomenologically very broad: some frustrated people behave »normally« and mental illness is only the most evident desintegration of personality caused by frustrative pressures.

As far as our work is concerned, we treat a frustrated delinquent who has reintegrated to a »normal« behaviour like a motivated offender. But punishment has usually no success. Such delinquents have to overcome the barriers that cause their inner tensions whether rationally or spontaneously. Behaviour that entail these tensions will cease only after such an overcoming. This recognition requires new and richer forms of treatment of delinquents.

Mr. Mailloux's »equivalents of neurosis and psychosis« which the author himself has limited especially to habitual criminal behaviour can be taken into consideration in our findings about frustration. Such equivalents appear because of desintegration of a frustrated personality and its reintegration. Mr. Mailloux who had remained at classic attitudes has overlooked the reintegration up to equivalents of »normal behaviour« that we have mentioned in this article. But we can profit from his descriptions if we want to give full contents to the learning theory of human frustration and motivation because of the excellent knowledge of delinquent man that he has acquired.